

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор ДІ НУ «ОМА»

_____ Чимшир В.І.
(підпис) (П.І.Б)

« 28 » вересня 2019 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ ТА ОХОРОНА ПРАЦІ В ГАЛУЗІ (ОПГ)

(назва навчальної дисципліни)

06 – 01 – 12

Рівень вищої освіти: Перший
Галузь знань: 07 «Управління та адміністрування»
Спеціальність: 073 «Менеджмент»
Спеціалізація: Менеджмент в галузі морського та річкового транспорту
Інститут: Дунайський інститут Національного університету «Одеська морська академія»
Кафедра: загальнонаукових дисциплін

2019 рік

Робоча програма навчальної дисципліни «**Безпека людини та ОШГ**»
розроблена на підставі освітньо-професійної програми підготовки бакалавра
«**Менеджмент в галузі морського та річкового транспорту**»

Розробник: Тірон-Воробйова Н.Б., к.т.н, доцент

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри: загальнонаукових
дисциплін

Протокол від « 19 » вересня 2019 р. № 2

Завідувач кафедри _____ Биковець Н.П.
(П.І.Б., підпис)

Секретар кафедри _____ Чумаченко М.М.
(П.І.Б., підпис)

1. Загальний опис навчальної дисципліни

Метою дисципліни є набуття студентом компетенцій, знань, умінь і навичок для здійснення професійної діяльності за спеціальністю з урахуванням ризику виникнення техногенних аварій й природних небезпек, які можуть спричинити надзвичайні ситуації та привести до несприятливих наслідків на об'єктах господарювання, формування у студентів відповідальності за особисту та колективну безпеку і усвідомлення необхідності обов'язкового виконання в повному обсязі всіх заходів гарантування безпеки праці на робочих місцях. Мета вивчення дисципліни полягає у:

- формуванні у майбутніх фахівців умінь та компетенцій для забезпечення ефективного управління охороною праці та поліпшення умов праці з урахуванням досягнень науково-технічного прогресу та міжнародного досвіду, а також в усвідомленні нерозривної єдності успішної професійної діяльності з обов'язковим дотриманням усіх вимог безпеки праці у конкретній галузі.

Мова навчання: українська.

Статус навчальної дисципліни: обов'язкова.

Навчальна дисципліна забезпечує набуття перелічених нижче компетентностей та досягнення програмних результатів навчання.

Компетентності:

Інтегральна: здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми, які характеризуються комплексністю і невизначеністю умов, у сфері менеджменту або у процесі навчання, що передбачає застосування теорій та методів соціальних та поведінкових наук.

Загальні:

ЗК1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності та примножувати досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Фахові:

ФК6. Здатність діяти соціально-відповідально і свідомо.

ФК9. Здатність працювати в команді та налагоджувати міжособистісну взаємодію при вирішенні професійних завдань.

ФК10. Здатність оцінювати виконувані роботи, забезпечувати їх якість та мотивувати персонал організації.

ФК13. Розуміти принципи і норми права та використовувати їх у професійній діяльності.

Програмні результати навчання:

ПРН 1. Знати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ПРН 2. Зберігати моральні, культурні, наукові цінності та примножувати досягнення

суспільства, використовувати різні види та форми рухової активності для ведення здорового способу життя.

ПРН 15. Демонструвати здатність діяти соціально-відповідально та громадські свідомо на основі етичних міркувань (мотивів), повагу до різноманітності та міжкультурності.

Кількість кредитів ЄКТС 3

Форма підсумкового контролю іспит.

2. Заплановані результати навчання за навчальною дисципліною

Успішне завершення програми навчальної дисципліни «Безпека людини та ОПГ» передбачає здобуття студентом наступних результатів навчання.

Знати з дисципліни «Безпека людини»:

- зміст нормативно-правових документів, які регламентують діяльність, щодо забезпечення безпеки життєдіяльності населення України;
- структуру життєдіяльності, взаємозв'язок та взаємозалежність людини і оточуючого середовища, проблеми життєдіяльності та шляхи їх вирішення;
- номенклатуру можливих небезпек у повсякденному житті та в умовах надзвичайних ситуацій, а також основні шляхи забезпечення безпеки життєдіяльності в цих умовах;
- джерела небезпеки: природні, техногенні, соціальні, політичні, комбіновані;
- концепцію допустимого ризику;
- основні принципи формування здорового способу життя;
- основні принципи формування та збереження репродуктивного здоров'я;
- загальну характеристику сучасних методів контрацепції: переваги та недоліки;
- фактори ризику, що негативно впливають на систему репродукції людини (алкоголізм, куріння, наркоманія).

Знання з дисципліни «ОПГ»:

- положень законодавчих та нормативно-правових актів з охорони праці під час виконання виробничих та управлінських функцій; основних принципів державного нагляду і контролю у сфері охорони праці;
- системи управління охороною праці у галузі і на підприємстві (в організації);
- галузевих норм, організаційно-технічних заходів і засобів щодо захисту працівників від впливу небезпечних і шкідливих факторів для типових підприємств та організацій галузі; порядку розслідування, реєстрації, облік та аналіз нещасних випадків і професійних захворювань;
- порядку і напрямів забезпечення пожежної безпеки на галузевих об'єктах;
- базових принципів і механізму забезпечення соціальних гарантій працівників, пов'язаних з безпекою праці.

Вміти з дисципліни «Безпека людини»:

- цивілізовано підтримувати і планувати стосунки з метою збереження репродуктивного здоров'я;
- використовувати фактори навколишнього середовища як елемент реабілітації всіх систем організму;
- розпізнавати за різними ознаками (зовнішніми, фізичними, хімічними та ін.) існуючу та потенційну небезпеку і прогнозувати їх вплив на здоров'я та життя людей;
- застосовувати теорію ризику для оцінки небезпеки та безпеки життєдіяльності;

- визначати надійні заходи і засоби захисту від небезпек життєвого середовища.

Вміння з дисципліни «ОПГ»:

- поставити завдання та організувати процедуру проведення визначення професійних (виробничих) ризиків, загроз на робочих місцях; здійснювати управління охороною праці (професійними ризиками) у межах своєї компетенції;
- реалізовувати базові принципи і методи створення безпечних технологій, обладнання, приладів і систем, а також проведення робіт і надання послуг;
- обґрунтувати вибір і впроваджувати безпечні технології і обладнання в галузі діяльності; приймати участь у розробці та впровадженні заходів щодо усунення причин нещасних випадків, професійних захворювань та ліквідації наслідків аварій на виробництві; впроваджувати організаційні і технічні заходи з метою поліпшення стану виробничого середовища та безпеки праці;
- розробляти і впроваджувати систему забезпечення пожежної безпеки на об'єктах, що відповідають рівню первинної посади магістра (спеціаліста).

3. Програма, структура (тематичний план) навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Навчальне навантаження (години)		
	Денна форма навчання		
	1 курс		
	Кількість аудиторних годин	Лекції	Практичні (семінарські)
1	2	3	4
БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ			
Розділ 1. Вступ. Категорійно- понятійний апарат з безпеки життєдіяльності.		0,5	-
Тема 1.1. Предмет, історія розвитку та складові безпеки життєдіяльності.		0,5	-
Тема 1.2. Теоретичні основи безпеки життєдіяльності людини. Структура життєдіяльності та її характерні ознаки.		0,5	-
Тема 1.3. Теорія небезпеки та безпеки.		0,5	1
Тема 1.4. Культура суспільства та її захисна функція.		0,5	-
Разом за розділом 1	3,5	2,5	1
Розділ 2. Навколишнє середовище та життєдіяльність людини.		0,5	-

Тема 2.1. Система «людина — навколишнє середовище» та її компоненти.		0,5	1
Тема 2.2. Природне, техногенне середовище та людина.		0,5	-
Тема 2.3. Соціальне середовище та людина.		0,5	-
Разом за розділом 2	3	2	1
Розділ 3. Негативні фактори середовища життєдіяльності.		0,5	-
Тема 3.1. Характеристика небезпек природного, техногенного характеру та їх наслідки.		0,5	-
Тема 3.2. Сучасні екологічні проблеми і здоров'я людини.		0,5	-
Тема 3.3. Небезпеки соціально-політичного характеру та їх вплив на життєдіяльність людини.		0,5	-
Тема 3.4. Діанетика - наука про розум і мислення.		0,5	-
Разом за розділом 3	2,5	2,5	-
Розділ 4. Забезпечення життєдіяльності населення.		0,5	-
Тема 4.1. Правове регулювання та нагляд за безпекою життєдіяльності.		0,5	-
Тема 4.2. Безпека життєдіяльності в умовах надзвичайних ситуацій.		0,5	1
Тема 4.3. Безпека підприємницької діяльності.		0,5	-
Разом за розділом 4	3	2	1
Розділ 5. Ризик. Застосування ризик-орієнтованого підходу для побудови ймовірнісних структурно-логічних моделей виникнення та розвитку небезпечних ситуацій.		0,5	-

Тема 5.1. Ризик - як характеристика небезпеки. Концепція прийняттого ризику.		0,5	-
Разом за розділом 5	1	1	-
Розділ 6. Діяльність організацій щодо захисту персоналу підприємств, населення і території.		0,5	-
Тема 6.1 Надання першої медичної допомоги. Її послідовність.		0,5	1
Тема 6.2. Невідкладна допомога при нещасних випадках (при кровотечах, при пошкодженнях).		0,5	-
Разом за розділом 6	2,5	1,5	1
Розділ 7. Управління силами та засобами ОГ під час НС.		0,5	-
Тема 7.1. Організація і проведення рятувальних та інших невідкладних робіт у районах лиха.		0,5	-
Тема 7.2. Особливості проведення деяких невідкладних робіт у районах лиха.		0,5	-
Тема 7.3. Обеззаражування споруд, техніки, предметів та спеціальна обробка людей.		0,5	-
Разом за розділом 7	2	2	-
<u>ОХОРОНА ПРАЦІ В ГАЛУЗІ (ОПГ)</u>			
Розділ 8. Основні законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці в галузі.		1	1
Тема 8.1. Міжнародні норми в галузі охорони праці.		1	1
Разом за розділом 8	4	2	2
Розділ 9. Система управління охороною праці в організації та установі.		1	-
Разом за розділом 9	1	1	-

Розділ 10. Травматизм та професійні захворювання в галузі. Розслідування нещасних випадків.		0,5	1
Разом за розділом 10	1,5	0,5	1
Розділ 11. Спеціальні розділи охорони праці в галузі професійної діяльності.		1	1
Разом за розділом 11	2	1	1
Розділ 12. Основні заходи пожежної профілактики на галузевих об'єктах.		1	-
Разом за розділом 12	1	1	-
Розділ 13. Державний нагляд і громадський контроль за станом охорони праці.		1	2
Разом за розділом 13	3	1	2
Всього аудиторних годин	30	20	10
Самостійна робота (години)	60		
Загальний обсяг годин навчальної дисципліни	90		

4. Теми практичних (семінарських) занять

№ з/п	Назва теми	Перелік інструментів, обладнання та програмного забезпечення, використання яких передбачає виконання практичних (семінарських) занять (за потребою)
1	Виявлення, ідентифікація та ранжування небезпек. Оцінка ризику ймовірних небезпек	<u>Програмне забезпечення</u> - комп'ютерні презентації, ілюстративні матеріали, методичні вказівки та рекомендації, індивідуальні завдання: методи спостереження та контролю за станом середовища життєдіяльності людини, конспекти лекцій, змістово-методичні орієнтири навчання.
2	Природне середовище та людина. Дії населення та формувань цивільної оборони у надзвичайних ситуаціях природного походження	<u>Інструменти та технічні засоби</u> : вологомір, термометр, апарат для вимірювання тиску; <u>Програмне забезпечення</u> - комп'ютерні презентації, ілюстративні матеріали, методичні вказівки та рекомендації, індивідуальні завдання, конспекти лекцій, змістово-методичні орієнтири навчання.
3	Засоби індивідуального захисту	<u>Інструменти та технічні засоби</u> : фільтруючі протигази, респіратори, ізолюючі дихальні апарати, захисні костюми; <u>Програмне забезпечення</u> - комп'ютерні

	населення	презентації, ілюстративні матеріали, методичні вказівки та рекомендації, індивідуальні завдання, конспекти лекцій, змістово-методичні орієнтири навчання.
4	Послідовність надання першої допомоги	<u>Інструменти та технічні засоби</u> : лабораторна аптечка, манекен людини; <u>Програмне забезпечення</u> - комп'ютерні презентації, ілюстративні матеріали, методичні вказівки та рекомендації, індивідуальні завдання: види економічної безпеки, конспекти лекцій, змістово-методичні орієнтири навчання.
5	Організація роботи з охорони праці. Визначення посадових обов'язків з охорони праці. Посадова інструкція	<u>Програмне забезпечення</u> - комп'ютерні презентації, ілюстративні матеріали, методичні вказівки та рекомендації, індивідуальні завдання, конспекти лекцій, змістово-методичні орієнтири навчання, форма 1-ОП.
6	Розслідування нещасних випадків	<u>Програмне забезпечення</u> - комп'ютерні презентації, ілюстративні матеріали, методичні вказівки та рекомендації, індивідуальні завдання, конспекти лекцій, змістово-методичні орієнтири навчання, акти за формою Н-Н. <u>Програмне забезпечення</u> - комп'ютерні презентації, ілюстративні матеріали, методичні вказівки та рекомендації, індивідуальні завдання, конспекти лекцій, змістово-методичні орієнтири навчання, перелік основних звітних документів з охорони праці, що затверджуються на кожному підприємстві чи установі, порядок перевірки стану охорони праці на підприємстві чи установі, виконання вимог правил безпеки під час проведення навчально-виховного процесу в кабінетах (фізики, математики, інформатики, спортивних залах), проведення аналізу умов праці в одному з підрозділів навчального закладу, складання звіту про виявлені недоліки умов праці і дати пропозиції з їх усунення.
7	Методика проведення обстеження умов охорони праці в установі	<u>Програмне забезпечення</u> - комп'ютерні презентації, ілюстративні матеріали: основні поняття, що стосуються мультимедійних засобів навчання, вплив комп'ютерів на працездатність та здоров'я користувачів, правила електробезпеки та пожежної безпеки під час експлуатації комп'ютерної та мультимедійної техніки, медичні профілактичні заходи щодо збереження здоров'я та підвищення працездатності користувачів ЕОМ, методичні вказівки та рекомендації, індивідуальні завдання,
8	Безпека праці під час роботи з комп'ютерними та мультимедійними засобами навчання	

		конспекти лекцій, змістово-методичні орієнтири навчання.
9	Визначення та оцінка рівня стресового навантаження	Програмне забезпечення - комп'ютерні презентації, ілюстративні матеріали, методичні вказівки та рекомендації, індивідуальні завдання: поняття про стрес, причини та ознаки стресового напруження, фізіологічні зміни в організмі людини під дією стресу, виробничий стрес і його наслідки, методика визначення стресового навантаження, за допомогою тестових завдань перевірити власну стійкість до дії стресових подразників, розробити рекомендації щодо методів, які допоможуть визначити рівень стресового навантаження, конспекти лекцій, змістово-методичні орієнтири навчання.

5. Завдання для самостійної роботи

- опрацювання лекційного матеріалу;
- самостійне опрацювання окремих розділів навчальної дисципліни;
- підготовка до практичних;
- підготовка до письмової контрольної роботи за темами лекційного матеріалу і практичних занять.

6. Індивідуальні завдання

Не передбачено.

7. Методи контролю

Контроль навчальних досягнень здобувачів вищої освіти здійснюється у вигляді поточного та семестрового контролю.

Поточний контроль включає:

контроль опрацювання та оцінювання засвоєного теоретичного матеріалу;

контроль виконання та оцінювання практичних занять;

контроль виконання та оцінювання індивідуальних завдань;

Семестровий контроль: екзамен.

Екзамен – форма підсумкового контролю засвоєння теоретичного та практичного матеріалу з навчальної дисципліни.

Методи демонстрації результатів навчання за навчальною дисципліною

№ з/п	Результати навчання за навчальною дисципліною	Методи демонстрації	Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, які використовуються для демонстрації здобутих результатів навчання за навчальною дисципліною (за потребою)

1	Природне середовище та людина. Дії населення та формувань цивільної оборони у надзвичайних ситуаціях природного походження	усна відповідь на питання теоретичного матеріалу; тестування з теми; очна демонстрація вимірювання природних чинників за допомогою приладів	ілюстративні матеріали, методичні вказівки та рекомендації, індивідуальні завдання, конспекти лекцій
2	Засоби індивідуального захисту населення	усна відповідь на питання теоретичного матеріалу; тестування з теми, очна демонстрація засобів індивідуального захисту населення	ілюстративні матеріали, методичні вказівки та рекомендації, індивідуальні завдання, конспекти лекцій
3	Розслідування нещасних випадків	усна відповідь на питання теоретичного матеріалу; тестування з теми; заповнення форми Н-Н	ілюстративні матеріали, методичні вказівки та рекомендації, індивідуальні завдання, конспекти лекцій
4	Оцінка відповідності умов праці вимогам чинних нормативно-правових актів з охорони праці в галузі на робочих місцях	усна відповідь на питання теоретичного матеріалу; тестування з теми; письмова контрольна робота	ілюстративні матеріали, методичні вказівки та рекомендації, індивідуальні завдання, конспекти лекцій
5	Аналіз пожежної небезпеки об'єктів і вибору первинних засобів пожежогасіння	усна відповідь на питання теоретичного матеріалу; розв'язання вправ, задач, виконання певних розрахунків; захист індивідуального завдання; виконання лабораторних робіт; виконання завдань на тренажерах	<u>Інструменти та технічні засоби</u> - вогнегасні речовини (вода, піна, пісок), вогнегасники, пожежний інвентар (покривала з негорючого теплоізоляційного полотна або повсті, ящики з піском, бочки з водою, пожежні відра, совкові лопати), пожежний інструмент (гаки, ломи, сокири тощо); <u>наявність у приміщенні модульної установки автоматичного пожежогасіння</u> ; <u>Програмне забезпечення</u> — комп'ютерні презентації, ілюстративні матеріали, методичні вказівки та рекомендації, індивідуальні завдання, конспекти лекцій
6	Знання видів надзвичайних ситуацій (НС) і засобів захисту від них	усна відповідь на питання теоретичного матеріалу; виконання певних розрахунків;	ілюстративні матеріали, методичні вказівки та рекомендації, індивідуальні

		захист індивідуального завдання; письмова контрольна робота	завдання, конспекти лекцій
7	Безпека праці під час роботи з комп'ютерними та мультимедійними засобами навчання	усна відповідь на питання теоретичного матеріалу; виконання певних розрахунків; захист індивідуального завдання; письмова контрольна робота	ілюстративні матеріали, методичні вказівки та рекомендації, індивідуальні завдання, конспекти лекцій; <u>Програмне забезпечення</u> — комп'ютерні презентації, ілюстративні матеріали, методичні вказівки та рекомендації, індивідуальні завдання, конспекти лекцій
8	Стресове навантаження	усна відповідь на питання теоретичного матеріалу; виконання тестових завдань	ілюстративні матеріали, методичні вказівки та рекомендації, індивідуальні завдання, конспекти лекцій, тестові шаблони

8. Схема нарахування балів за навчальною дисципліною та критерії оцінювання

За навчальною дисципліною оцінювання здійснюється за наступною системою оцінювання:

Оцінка за шкалою ВНЗ	Оцінка за національною шкалою	Критерії
А	Відмінно	<ul style="list-style-type: none"> - демонструє відмінні знання та виконує завдання з незначною кількістю помилок; - без допомоги викладача знаходить джерела інформації і використовує одержані відомості відповідно до мети та завдань власної пізнавальної діяльності; - глибоко та всебічно розкриває зміст питань, які обговорюються, аргументовано та логічно викладає матеріал, володіє культурою мови; - показує вміння формулювати висновки та узагальнення за питаннями теми, здатність аналізувати навчальний матеріал; - виявляє творчий підхід до виконання індивідуальних проектів і завдань; - виконує і акуратно оформлює завдання для самостійної роботи; - самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особисту позицію щодо них.
В	Добре	<ul style="list-style-type: none"> - демонструє знання вище середнього рівня та виконує завдання з кількома помилками; - знаходить джерела інформації та самостійно використовує їх відповідно до цілей, поставлених викладачем; - розкриває згідно з програмою дисципліни зміст

		<p>питань, які обговорюються, але допускає окремі неточності;</p> <ul style="list-style-type: none"> - формулює висновки та узагальнення з окремих питань, логічно викладає свої знання; - виконує індивідуальні проекти і завдання для самостійної роботи; - самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, оцінює окремі нові факти, явища, ідеї.
C		<ul style="list-style-type: none"> - демонструє знання середнього рівня та виконує завдання з кількома помилками або окремими неточностями; - вільно розв'язує задачі в стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, добирає аргументи на підтвердження вивченого матеріалу; - розкриває згідно з програмою дисципліни зміст питань, які обговорюються, але не досить повно й аргументовано викладає матеріал; - формулює висновки з окремих питань; - виконує індивідуальні проекти і завдання для самостійної роботи з певною кількістю помилок; - вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, здатний застосовувати його на практиці.
D		<ul style="list-style-type: none"> - демонструє задовільні знання та виконує завдання з певною кількістю суттєвих недоліків; - не виявляє належної активності при обговоренні питань; - відповідає на окремі питання; - формулює висновки з окремих питань; - виконує індивідуальні проекти і завдання для самостійної роботи, але не виявляє належної старанності; - може відтворити значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень.
E	Задовільно	<ul style="list-style-type: none"> - демонструє знання на рівні мінімальних вимог та виконує завдання зі значною кількістю суттєвих недоліків; - відповідає на окремі питання, які обговорюються; - виконує завдання для самостійної роботи зі значною кількістю суттєвих недоліків; - не виявляє належної активності при обговоренні питань; - неохайно виконує індивідуальні завдання; - володіє матеріалом на початковому рівні, значну частину матеріалу відтворює на репродуктивному рівні.
FX	Незадовільно	<ul style="list-style-type: none"> - не володіє навчальним матеріалом на рівні мінімальних вимог; - не здатний виконати завдання у повному обсязі; - поверхнево розкриває зміст питань, які

		<p>розглядаються, будуючи відповіді на звичайному повторенні навчального матеріалу без його осмислення;</p> <ul style="list-style-type: none"> - допускає суттєві помилки під час усних та письмових відповідей; - неохайно виконує індивідуальні завдання; - не виявляє активності на заняттях при обговоренні питань; - не виявляє старанності при виконанні завдань для самостійної роботи.
--	--	--

9. Рекомендована література

1. Березуцький В.В., Васьковець Л.А., Вершиніна Н.П. та ін. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник / За ред. проф. В.В. Березуцького. – Х.: Факт, 2005. – 348 с.
2. Желібо Є. П., Заверуха Н. М., Зацарний В. В. Безпека життєдіяльності. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти України I-IV рівнів акредитації/ за ред. /Є. П. Желібо, і В.М. Пічі. – Львів: Піча Ю.В., К.: "Каравела", Львів: "Новий Світ., 2002. – 328 с.
3. Основи охорони праці. / В.В. Березуцький, Т.С. Бондаренко, Г.Г.Валенко та ін.; за ред. проф. В.В. Березуцького. – Х.:Факт, 2005. – 480 с.
4. Протоєрейський О.С, Запорожець О.І. Охорона праці в галузі: Навч. посіб. – К.: Книжкове вид-во НАУ, 2005. – 268 с.
5. Русаловський А.В. Правові та організаційні питання охорони праці: Навч. посіб. – 4-те вид., допов. і перероб. – К.: Університет «Україна», 2009. – 295 с.
6. Гогіташвілі Г.Г., Карчевські Є.Т., Лапін В.М. Управління охороною праці та ризиком за міжнародними стандартами: Навч. посіб. – К.: Знання, 2007. – 367 с.
7. Організація охорони праці в сільському господарстві. - Сімферополь: Бізнес-Інформ, 1995. – 380 с.
8. Організація навчання з питань охорони праці працівників АПК / Бутко Д.А., Луценков В.Л., Воїнов М.Т. – Сімферополь.: Бізнес-Інформ, 2000. – 264 с.
9. Стеблюк М.І. Цивільна оборона та цивільний захист: Підручник. – К.: Знання-Прес, 2007.
10. Охорона праці: навч. посіб. / З.М. Яремко, С.В. Тимошук, О.І. Третяк, Р.М. Ковтун; за ред. проф. З.М. Яремка. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 374 с.
11. Основи охорони праці. Підручник Жидецький В.Ц.- Львів: УАД, 2006 – 336 с.
12. Безпека життєдіяльності (забезпечення соціальної, техногенної та природної безпеки): Навч. посібник/ В.В. Бегун, І.М. Науменко - К.: 2004. – 328с.
13. Основи охорони праці: Підручник. 2-ге видання / К.Н.Ткачук, М.О.Халімовський, В.В.Зацарний та ін. – К.: Основа, 2006 – 448 с.